

**DIARI D'UNA MESTRA ANDORRANA
DE LES ESCOLES FRANCESES D'ANDORRA
1938-1974**

Meritxell Mateu Pi
Consellera general

Resum

Aquesta ponència donarà pinzellades sobre el camí emprat per una jove andorrana, Joana Cerdà Cabanes, d'una família d'Andorra la Vella amb pocs recursos que va marxar amb la seva família a passar els hiverns a Auzat, Arieja, a principis dels anys 1930, on el pare va trobar feina. La noia, bona estudiant, va ser premiada per una beca per seguir més enllà de l'escola primària, i va anar a Prades a cursar estudis per a ser mestra d'escola. Amb el diploma, d'"institutrice" sota el braç i formant part dels funcionariat francès, tenint en compte que França acceptava els andorrans com els seus nacionals, va demanar d'ensenyar a Andorra. Així, el 1936 l'educació nacional francesa la va destinar a Canillo. A partir d'allí, observarem el recorregut de la jove "institutrice", que de Canillo va anar a Escaldes Engordany, on s'hi va instal·lar fins al retiro i on va acabar la seva carrera en tant que directora de l'escola francesa d'Escaldes Engordany els anys 1970.

Resumen

Esta ponencia dará pinceladas sobre el camino utilizado por una joven andorrana, Joana Cerdà Cabanes, de una familia de Andorra la Vella con pocos recursos, que se marchó con su familia a pasar los inviernos en Auzat, Ariège, a principios de los años 1930, donde el padre encontró trabajo. La chica, buena estudiante, fue premiada con una beca para seguir más allá de la escuela primaria, y fue a Prades a cursar estudios para ser maestra de escuela. Con el diploma de "institutrice" bajo el brazo y formando parte del funcionariado francés, teniendo en cuenta que Francia aceptaba los andorranos como sus nacionales, pidió enseñar en Andorra. Así, en 1936 la educación nacional francesa la destinó a Canillo. A partir de allí, observaremos el recorrido de la joven "institutrice", que desde Canillo fue a Escaldes- Engordany, donde se instaló hasta su jubilación y donde terminó su carrera como directora de la escuela francesa de Escaldes-Engordany los años 1970.

Abstract

This paper will outline the path chosen by a young Andorran, Joana Cerdà Cabanes, from a family of Andorra la Vella with few resources, who went with her family to spend the winters in Auzat, Ariege, in the early 1930s, where her father found work. The girl, a good student, was awarded a scholarship to continue studying after

primary school, and went to Prades to study to be a school teacher. With the diploma of institutrice under her arm and as part of the French civil service, and considering that French accepted Andorrans as French nationals, she was asked to teach in Andorra. Thus, in 1936 the French national education system assigned her to Canillo. From there, we follow the journey of the young institutrice from Canillo to Escaldes-Engordany, where she settled and where she retired to end her career as the director of the French school of Escaldes-Engordany in the 1970s.

“Vaig néixer el 1919 a Andorra la Vella, la penúltima de 8 germans. Els pares que ho feien tot plegats eren germans de llet. La nostra casa era una casa petita, ca l’Angol, situada al carrer Major d’Andorra la Vella, quasi a tocar de l’església.

Com que la vida es feia difícil al país al pare li van proposar d’anar a treballar a les fàbriques de Peychinet a Auzat, a l’Arieja, amb una colla d’altres andorrans. I així durant un grapat d’anys passàvem els hiverns a Auzat i els estius a casa, a Andorra.

En arribar a Auzat, l’empresa ens va proporcionar l’allotjament, una caseta, molt pràctica segons la mare ja que tenia aigua corrent a la cuina i al lavabo.

I un cop instal·lats les més petites, és a dir la meva germana petita Lola i jo, la Joana, la Jeannette a partir d’aquest moment, vam anar a l’escola del poble.

I ves per on, la sorpresa dels meus pares fou majúscula quan el 1931, l’any del darrer curs de Primària, un dia el mestre els va venir a dir que jo havia de seguir estudiant més enllà de la primària perquè, segons deia, tenia moltes possibilitats. A casa es van espantar. Els recursos eren minsos i els meus pares no veien perquè jo havia de seguir estudiant. Però el mestre els hi va dir que tenia la solució. Tenint en compte les meves notes fàcilment podria obtenir una beca per anar a la secundària, al C.E.G a Prades i després a l’Escola Normal d’aquesta mateixa petita ciutat a prosseguir els estudis i poder titular-me com a mestra. Endemés va explicar que calien formar mestres andorrans per anar a ensenyar a les escoles franceses d’Andorra, pel que en un tres i no res em vaig trobar, lluny dels meus, estudiant per ser mestra, a Prades, era l’any 1931.

Allà vaig descobrir la literatura francesa i els elements de cultura (història, geografia o ciències naturals) que impregnarien el meu dia a

dia per sempre. Ja l'any 1936 podia haver començat a exercir en tant que mestra col·laboradora però l'inspector d'*Académie* de Montpeller d'on depenen les escoles franceses d'Andorra i emparant-se amb el decret del 1917 em va dir que era una llàstima no anar fins el final i em va fer quedar els dos anys suplementaris a l'*Ecole Normale* de Prades per a ser mestra titular.

Així amb el meu diploma a la butxaca em van destinar el 1938 a Canillo com a mestra adjunta i no com a col·laboradora com algú va publicar anys més tard. Però jo havia demanat anar a Ordino ja que hi havia una amiga meva la *Mademoiselle* Doste que era la mestra però el destí va fer que a l'*Académie* s'equivoquessin i m'enviessin a Canillo.

A Canillo em deien la « Senyoreta *Mademoiselle* » i em va acollir la *Madame* Pla que era la mestra titular de l'escola. De fet em va tractar com a una filla i em va allotjar, en una caseta ubicada al costat de la seva on hi vaig hi viure i ensenyar durant 2 anys.

A Canillo el temps no és gens clement i calia que cadascú portés un trosset de llenya per revivar el foc però un cop escalfats i secs fèiem moltes activitats. Penseu que jo era ben joveneta no tenia ni 20 anys i els nois em cortejaven de valent. En sortir de l'escola, on les classes eren mixtes (nens i nenes) anàvem a collir xicoies o bolets segons si era primavera o la tardor i a l'hivern uns quants xicots em van aprendre a esquiar...amb uns esquis que em va fabricar un fuster d'Escaldes, el Cabo. També amb una bicicleta que em vaig comprar amb les meves primeres pagues anava molts caps de setmana de Canillo fins a Ordino a veure la meva amiga mestra en aquesta altra parròquia. Van ser anys feliços.

Però a resultes d'un desengany amorós vaig demanar de canviar de parròquia. La *Madame* Pla no em volia pas deixar marxar, però jo no em veia en cor de seguir a Canillo, tot i que ben pensat, potser ho hagués hagut de rumiar millor.

Així que el setembre 1940 vaig anar a Escaldes, també com a mestra. A l'inici em vaig allotjar a l'hotel Palacin. La casa d'Andorra la Vella l'havíem llogada ja que els pares encara eren a Auzat. Però ja no em vaig moure d'Escaldes Engordany. Hi vaig exercir durant 34 anys. M'hi vaig casar el gener del 1942, vaig fer venir els meus pares de França, hi van néixer i estudiar els meus fills i ens hi vam

instal·lar. Aleshores l'escola de les nenes i la dels nens estaven separades i a partir de l'any 1947 vaig esdevenir directora de l'escola francesa de nenes d'Escaldes Engordany. El *Monsieur* Aleix, l'Antoni, era el director de l'escola de nens. S'hi van afegir dues companyes mestres més; la *Madame* Aparicio (Carme Travesset) i bastant més tard la *Madame* Moliné, la Suzanne. Quan a partir de l'any 1968 les escoles van ser mixtes per decret a França, ja que les circumstàncies van fer que aquí ja ho eren en algunes parròquies com Canillo o Ordino, vaig esdevenir la directora de l'escola francesa d'Escaldes Engordany de nenes i de nens i això fins que em vaig jubilar l'any 1974.

A Escaldes Engordany l'escola va anar creixent força. El 1955 teníem 140 alumnes i vam tenir que refusar-ne per manca d'espais. Per això vaig escriure, aquell mateix any a al Ministre plenipotenciari i Veguer d'Andorra per sol·licitar uns locals més grans.

Val a dir que en aquella època, el 1954 ens vam espavilar per comprar entre les 4 classes, 2 de nens i 2 de nenes que hi havien un aparell de projecció i gràcies al fet que les escoles franceses d'Andorra estaven sota la tutela de França, ja que formem part de l'*Académie* de Montpel·ler, ens vam poder beneficiar de la gratuïtat dels llibres de text, de diccionaris i d'altres materials pedagògics així com de material esportiu com pilotes, cordes o saltadors. Com anècdota recordo que teníem els guixos per escriure a la pissarra racionats... així que havíem de calcular el número de guixos que prevèiem d'utilitzar cada trimestre.

Una altra peculiaritat del país, és que fins al final dels anys 1950 només hi havien escoles primàries franceses a Andorra i que per seguir els estudis de segona ensenyança o de batxillerat s'havia de marxar a l'estranger. Però a partir del 1957 l'emigració estudiantina obligada dels alumnes andorrans majoritàriament vers Prades va caure en picat, ja que es va instaurar un C.E.G (*Collège d'enseignement général*) al Principat. Es a dir que a partir d'aquesta data es va poder fer la escolaritat seguint el sistema francès sense emigrar fins als 16 anys. Recordo que el 1967 el Copríncep De Gaulle quan va venir a visitar el país ens va prometre un *Lycée*, que no va materialitzar-hi fins molts anys després.

Per tal d'afavorir la formació dels joves andorrans, sortosament França atorgava beques, de primera, segona ensenyança, de batxillerat

i d'Ensenyament Superior als alumnes més necessitats i el Consell General també en donava per segona ensenyança i batxillerat als alumnes amb bones notes. Teníem la sort que l'ensenyament públic francès era gratuït i que únicament s'havia de costejar l'allotjament i la cantina, tot i que era una suma important per les butxaques de les famílies del país de l'època.

Els anys 1950 i 1960 van ser molt interessants per tothom. La societat andorrana evolucionava a passos agegantats i l'escola també se'n va ressentir.

Si bé els meus primers anys a Escaldes Engordany a l'escola vella que es va cremar, com a Canillo, cada alumne devia portar un turó de llenya per escalfar l'aula i ens espavilàvem per tenir el material escolar adient, a partir dels anys 1960 tot va canviar força. No voldria oblidar, a partir del 1956 i fins l'any 1962, la implicació directa de tots nosaltres, alumnes, mestres i famílies senceres a les representacions del Pessebre Vivent a Engordany, dia rere dia, durant tot el mes de desembre i part del de gener en sortir de l'escola. Els mestres teníem clar que durant aquest període les classes, els ensenyaments i els moments de lleure estaven monopolitzats per les actuacions dels uns, que en sortir de classe s'anaven a canviar per posicionar-se a la representació, o el suport dels altres com era el meu cas, cosint, entre altres, el vestuari del meu fill que feia de pastor. I és que això també formava part dels ensenyaments!

A més, contràriament al que s'hagués pogut pensar, els i les mestres andorrans del sistema francès vam introduir l'aprenentatge del català i de les institucions andorranes a la aules, molt abans dels decrets d'Andorranització de 1970 i de 1972. Nosaltres, és a dir les escoles primàries franceses ho vam fer a partir de l'any 1951. Al principi fèiem dues hores setmanals (1h de català i 1h d'institucions) però després arran d'una circular de l'Inspector de l'*Académie* el 1961, aquest només ens va autoritzar a impartir 1 h per setmana, a raó de 30 minuts per sessió.

També i fora de l'àmbit escolar aprofitant l'ambient de canvis i els aires de democràcia que bufaven al Principat, les companyes mestres andorranes de les escoles franceses vam fer pinya entorn a persones com a Quima Calvó per sol·licitar a partir de l'any 1967 el dret de vot

de les dones a Andorra...que no vam obtenir fins el 1971 i no vam ser elegibles fins el 1973. Hi te d'haver un principi a tot, oi?

L'escola d'Escaldes Engordany es va desenvolupar moltíssim, també la plantilla de mestres es va anar ampliant amb andorrans com *Monsieur Riberaygua*, *Monsieur Font* o *Monsieur Alís* o *Monsieur Canals* casat amb una andorrana. Així a més de l'edifici del carrer de les escoles que compartim amb l'escola espanyola i l'escola congregacional de la Sagrada Família, es va haver de construir a principis dels anys 1970 l'edifici de la Peletera, on s'hi van ubicar les maternals i el CP (*cours préparatoire*) és a dir el 1er de Primera ensenyança. Així l'escola s'havia fet gran i la vam haver de partir per poder acollir tots els infants.

El 1974 quan em vaig jubilar, l'escola s'havia fet tant gran que em van substituir 2 directors, *el Monsieur Casals* per la Primària i la *Madame Aparicio* (Carme Travesset) per la Maternal.

Mirant enrere, amb la distància i la tranquil·litat de l'edat, penso fermament que tot plegat ha valgut la pena, van passat diverses generacions entre les nostres mans (futurs empresaris, banquers, funcionaris, polítics, assalariats, professors del país, etc.) i, tot i que reconec que jo era una mestra una mica severa, de la "vella escola", com anomenen alguns, tots junts, alumnes, mestres i famílies, vam ajudar aixecar el país.

Joana Cerdà Cabanes, *Madame Pi*